

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی
واحد تهران مرکزی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی گروه الهیات
پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M A)
گرایش : فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان

بررسی فقهی و حقوقی محدودیت آزادی بیان در حریم خصوصی

استاد راهنما:
دکتر مجید وزیری

استاد مشاور:
دکتر جمشید معصومی

پژوهشگر:
زهرا صادقی محتشم

تابستان ۹۰

تقديم به :

روح پرفتوح پدرم که پاکدل و خیراندیش بود
و راهنما و مشوق من در مسیر زندگي.

تقديم مادر عزيزم
براي كسي كه جاي خالي تكيه گاه را زير
سايه او پر مي كنم

و تقديم به

همسرم كه هميشه مشوق ، راهنما و ياورم
در فراز و نشيب هاي زندگي بود

سیاسگزار ی :

ضمن قدردانی و سپاس از زحمات بی شائبه جناب آقای
دکتر مجید وزیری در مقام استاد راهنما و جناب آقای دکتر-
جمشید معصومی در مقام استاد مشاور و جناب آقای دکتر
بهرامی نژاد در مقام استاد داور که با راهنمایی های
ارزشمند و پر ارجشان آموخته های خویش را چون
چراغی فرا روی من نهادند.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب زهرا صادقی محتشم دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۸۷۱۰۸۹۸۹۸۰۰ در رشته فقه و مبانی حقوق ۹۰/۴/۱۲ از پایان نامه خود تحت عنوان " بررسی فقهی و حقوقی محدودیت آزادی بیان در حریم خصوصی " با کسب نمره ۱۷/۸۸ و درجه بسیار خوب دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم :

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و ...) استفاده نموده ام ، مطابق رویه های موجود ، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام .

۲- این پایان نامه قبلا برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است .

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل ، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب ، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم .

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود ، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت .

نام و نام خانوادگی : زهرا صادقی محتشم

تاریخ و امضاء

۱۳۹۰/۴/۹

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۰/۴/۱۲

دانشجوی کارشناسی ارشد خانم زهرا صادقی محتشم از پایان نامه خود

دفاع نموده و با نمره ۱۷/۸۸ به حروف هفده و با درجه ^{شستادو هشتاد و سه} ^{بسیار خوب} مورد تصویب

قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی
دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی
دانشکده ادبیات و علوم انسانی

XX

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی	کد واحد: ۱۰۱
عنوان پایان نامه: بررسی فقهی و حقوقی محدودیت آزادی بیان در حریم خصوصی	
نام و نام خانوادگی دانشجو: زهرا صادقی محتشم	تاریخ شروع پایان نامه: ۸۹/۴/۱
شماره دانشجویی: ۸۷۱۰۸۹۸۹۸۰۰	تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۰/۴/۱۲
رشته تحصیلی: فقه و مبانی حقوق	
استاد / استادان راهنما: دکتر مجید وزیری	
استاد / استادان مشاور: دکتر جمشید معصومی	
آدرس: خ قزوین، دوره‌ی قبان، خ امین الملک، خ شهید فریدون احمدی، کوچه شاه آبادی، پلاک ۴، واحد ۷	
تلفن: ۵۵۱۴۱۶۰۸	

چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روشهای اجرا و نتایج به دست آمده):

یکی از حقوق افراد بشر طبق دین مبین و قوانین اساسی حفظ حریم خصوصی افراد توسط حکومتها و افراد دیگر است. حریم خصوصی حقی است نسبت به زندگی کردن با میل و سلیقه خود با حداقل مداخله ورود دیگران. حقی است که بر اساس آن اشخاص می توانند یقین کنند که دیگران تا چه اندازه می توانند به لحاظ کمیت و کیفیت اطلاعاتی درباره آنان داشته باشند. احترام به حریم خصوصی و امور دیگران از توصیه های اکید اسلام است. در منابع اسلامی نظیر قرآن، سنت و اجماع احکام متعددی در خصوص مقوله های مختلف حریم خصوصی وجود دارد. از حریم خصوصی در قالب احاله به حقوق و آزادیهای دیگر نظیر حق مالکیت، منع تجسس، اصل براءت... حمایت شده است.

در دین اسلام «آزادی بیان» برای تمام افراد بشر در چهارچوب قانون اسلامی پذیرفته شده است و بیان هایی که با حقوق دیگر فرد و اجتماع تعارض پیدا می کند محدود می کند. حکومت ها برای حل این تعارض و حمایت از حقوق دیگر بر اساس اولویت بندی و تقدم و تاخر حقوق اقدام به محدود سازی آزادی بیان در حریم خصوصی می کنند. کلیه حقوق و مصلحت های زندگی بشر که در معارضه با استیفای حق آزادی بیان قرار می گیرند به سه دسته کلی تقسیم می شوند. این سه حق یا مصلحت عبارتند از: ۱- حفظ

حیثیت و حرمت افراد که شامل منع سب، هجو، توهین، غیبت و نمیمه، سوءظن، تهمت و افتراء

۲- حفظ اطلاعات و اسرار شخصی که شامل منع تجسس، تحسس، و تفتیش می باشد.

۳- امنیت ملی که شامل منع افشای اسرار و خیانت، توطئه و توهین به مقدسات می باشد.

تاریخ و امضا:

مناسب است مناسب نیست

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	چکیده
	مقدمه
	فصل اول : کلیات
۲	بخش اول : طرح تحقیق
۲	۱-۱-۱- بیان مسأله
۳	۲-۱-۱- ضرورت بحث و اهداف تحقیق
۴	۳-۱-۱- پیشینه تحقیق
۴	۴-۱-۱- روش تحقیق
۴	۵-۱-۱- سئوالات تحقیق
۴	۶-۱-۱- فرضیه های تحقیق
۶	۷-۱-۱- کلید واژه های تحقیق
۶	۸-۱-۱- تقسیم بندی مطالب
۷	بخش دوم: واژه شناسی
۷	۱-۲-۱- آزادی بیان
۷	۱-۱-۲-۱- تعریف لغوی و اصطلاحی آزادی
۸	۲-۱-۲-۱- تعریف بیان
۸	۳-۱-۲-۱- معنای عام و خاص آزادی بیان
۹	۲-۲-۱- حریم خصوصی
۹	۱-۲-۲-۱- تعریف لغوی حریم
۹	۲-۲-۲-۱- تعریف لغوی خصوصی
۱۰	۳-۲-۱- مفهوم حریم خصوصی
۱۰	۱-۳-۲-۱- مفهوم حریم خصوصی در نظریات و دکترین حقوقی
۱۲	۲-۳-۲-۱- مفهوم حریم خصوصی در اسناد بین المللی
۱۲	- تعریف شورای اروپا
۱۳	- تعریف کمیته یانگر انگلستان
۱۳	- تعریف کمیته کلکوت انگلستان
۱۳	۳-۳-۲-۱- مفهوم حریم خصوصی در فقه امامیه
۱۶	۴-۳-۲-۱- مفهوم حریم خصوصی در حقوق ایران
۱۷	۵-۳-۲-۱- جایگاه بحث در فقه و حقوق
	فصل دوم : اهمیت و جایگاه آزادی بیان
۲۰	بخش اول: جایگاه آزادی بیان در علوم مختلف

۲۱	۱-۱-۲- جایگاه آزادی بیان در حقوق
۲۱	۲-۱-۲- آزادی بیان در حقوق بشر و اسناد بین المللی
۲۲	۳-۱-۲- آزادی بیان به منزله یکی از حقوق اساسی
۲۳	۴-۱-۲- آزادی بیان در حقوق ارتباط جمعی
۲۳	۵-۱-۲- آزادی بیان در حقوق جزا
۲۴	۶-۱-۲- آزادی بیان در علوم سیاسی
۲۴	۷-۱-۲- آزادی بیان در نظام حقوقی اسلام
۲۶	بخش دوم: مبانی آزادی بیان در جمهوری اسلامی ایران و فقه شیعی
۲۶	۱-۲-۲- مصادیق آزادی بیان در قرآن و سنت و فقه شیعه
۲۷	۱-۱-۲-۲- آزادی بیان در قرآن کریم
۲۷	۱- برای مسلمانان
۳۲	۲- برای غیر مسلمانان

فصل سوم: حریم خصوصی، مبانی و قلمرو آن

۳۵	بخش اول: پیشینه حریم خصوصی در سایر نظام های حقوقی
۳۵	۱-۱-۳- پیشینه حریم خصوصی در فقه امامیه
۳۷	۲-۱-۳- پیشینه حریم خصوصی در حقوق ایران :
۳۸	۱-۲-۱-۳- متمم قانون اساسی مشروطه
۳۹	۲-۲-۱-۳- قانون آئین دادرسی کیفری
۳۹	۳-۲-۱-۳- قانون مجازات عمومی مصوب ۱۳۰۴ هجری شمسی
۴۱	بخش دوم: مبانی حریم خصوصی و ادله آن در فقه امامیه
۴۱	۱-۲-۳- مبانی حریم خصوصی در تعالیم اسلامی
۴۱	۱-۱-۲-۳- اصل کرامت ذاتی بشر
۴۳	۲-۱-۲-۳- اصل حرمت و احترام عرض و آبرو
۴۴	۳-۱-۲-۳- اصل لزوم کتمان سر
۴۵	۲-۲-۳- ادله حرمت و احترام حریم خصوصی در فقه امامیه
۴۵	۱-۲-۲-۳- قرآن کریم
۵۰	۲-۲-۲-۳- سنت
۵۷	۳-۲-۲-۳- عقل
۵۸	۴-۲-۲-۳- اجماع
۵۹	بخش سوم : مبانی حریم خصوصی
۵۹	۱-۳-۳- مبانی حریم خصوصی در تئوری های کلاسیک حقوق
۵۹	۱-۱-۳-۳- تئوری حقوق فطری

- ۶۰ ۲-۱-۳-۳- تئوری قرار داد اجتماعی
- ۶۲ ۳-۱-۳-۳- نظریه اخلاقی
- ۶۴ بخش چهارم: قلمرو حریم خصوصی
- ۶۴ ۱-۴-۳- معیارهای مصداق انگاری حریم خصوصی
- ۶۴ ۲-۴-۳- معیار مصداق انگاری حریم خصوصی در فقه امامیه
- ۶۷ ۳-۴-۳- معیارهای مصداق انگاری حریم خصوصی در سایر نظام ها
- ۶۷ ۱-۳-۴-۳- معیار عرفی
- ۶۷ ۲-۳-۴-۳- معیار ضرر به خود
- ۶۸ ۳-۳-۴-۳- معیار توقع متعارف و منطقی
- ۶۹ بخش پنجم : مصادیق حریم خصوصی
- ۷۱ ۱-۵-۳- حریم خصوصی فیزیکی
- ۷۱ ۱-۱-۵-۳- حریم خصوصی جسمانی
- ۷۳ ۲-۵-۳- حریم خصوصی پوشش
- ۷۴ ۳-۵-۳- حریم خصوصی منزل و محل زندگی
- ۷۷ ۴-۵-۳- حریم خصوصی محل کار
- ۷۸ ۵-۵-۳- حریم خصوصی شخصیتی
- ۷۸ ۱-۵-۵-۳- حیثیت و آبرو
- ۸۰ ۲-۵-۵-۳- باورهای اعتقادی
- ۸۱ ۳-۵-۵-۳- حریم خصوصی جنسی
- ۸۳ ۴-۵-۵-۳- خصوصیات اخلاقی و سلايق فردی
- ۸۴ ۶-۵-۳- حریم خصوصی اطلاعاتی
- ۸۴ ۱-۶-۵-۳- اطلاعات فردی
- ۸۶ ۲-۶-۵-۳- اطلاعات راجع به سوابق کیفری
- ۸۶ ۷-۵-۳- حریم خصوصی مراسم های شخصی
- ۸۷ ۸-۵-۳- حریم خصوصی ارتباطی
- ۸۷ ۱-۸-۵-۳- ارتباطات پستی
- ۸۹ ۲-۸-۵-۳- ارتباطات مخابراتی
- ۹۰ ۳-۸-۵-۳- ارتباطات اینترنتی
- ۹۳ بخش ششم : مداخله در حریم خصوصی
- ۹۳ ۱-۶-۳- تهدیدگران حریم خصوصی
- ۹۳ ۱-۱-۶-۳- اشخاص حقیقی
- ۹۳ ۲-۱-۶-۳- موسسات و نهادهای خصوصی
- ۹۴ ۳-۱-۶-۳- دولتها و سازمان های وابسته

۹۶	بخش هفتم: اصول حاکم بر مداخله در حریم خصوصی
۹۶	۳-۷-۱- ضرورت مداخله:
۹۷	۳-۷-۲- ابتناء بر هدف مشروع
۹۸	۳-۷-۳- تناسب مداخله با هدف و ضرورت
۹۹	۳-۷-۴- لزوم مطابقت مداخله با قانون
۱۰۰	۳-۷-۵- حفظ و نگهداری بعدی
	فصل چهارم: مبانی محدودیت آزادی بیان در حریم خصوصی
۱۰۲	بخش اول: انواع محدودیتها و قواعد حاکم بر مشروعیت آنها
۱۰۲	۴-۱-۱- انواع محدودیت‌های پیش‌بینی شده در قوانین:
۱۰۴	۴-۱-۲- محدودیت‌های آزادی بیان در حریم خصوصی
۱۰۵	۴-۱-۲-۱- آزادی بیان و حفظ حیثیت و حرمت افراد:
۱۰۶	۱. سب، هجو، توهین
۱۰۸	۲. غیبت و نمیمه
۱۰۹	۳. سوءظن
۱۱۰	۴. تهمت و افترا
۱۱۲	۴-۱-۲-۲- آزادی بیان و حفظ اطلاعات و اسرار شخصی
۱۱۲	۱. منع تجسس، تحسس و تفتیش
۱۱۳	۴-۱-۲-۳- آزادی بیان و امنیت ملی
۱۱۴	۱. ممنوعیت توهین به مقدسات و هتک افراد
۱۱۶	۲. ممنوعیت افشای اسرار
۱۱۷	۳. ممنوعیت توطئه
۱۱۹	۴. ممنوعیت اشاعه فحشا و هتک ستر
۱۲۰	نتیجه
۱۲۱	منابع و ماخذ

چکیده:

یکی از حقوق افراد بشر طبق دین مبین و قوانین اساسی حفظ حریم خصوصی افراد توسط حکومتها و افراد دیگر است. حریم خصوصی حقی است نسبت به زندگی کردن با میل و سلیقه خود با حداقل مداخله ورود دیگران، حقی است که بر اساس آن اشخاص می توانند یقین کنند که دیگران تا چه اندازه می توانند به لحاظ کمیت و کیفیت اطلاعاتی درباره آنان داشته باشند. احترام به حریم خصوصی و امور دیگران از توصیه های اکید اسلام است. در منابع اسلامی نظیر قرآن، سنت و اجماع احکام متعددی در خصوص مقوله های مختلف حریم خصوصی وجود دارد. از حریم خصوصی در قالب احاله به حقوق و آزادیهای دیگر نظیر حق مالکیت، منع تجسس، اصل برائت ... حمایت شده است.

در دین اسلام «آزادی بیان» برای تمام افراد بشر در چهارچوب قانون اسلامی پذیرفته شده است و بیان هایی که با حقوق دیگر فرد و اجتماع تعارض پیدا می کند محدود می کند. حکومت ها برای حل این تعارض و حمایت از حقوق دیگر بر اساس اولویت بندی و تقدم و تاخر حقوق اقدام به محدود سازی آزادی بیان در حریم خصوصی می کنند. کلیه حقوق و مصلحت های زندگی بشر که در معارضه با استیفای حق آزادی بیان قرار می گیرند به سه دسته کلی تقسیم می شوند، این سه حق یا مصلحت عبارتند از: ۱- حفظ حیثیت و حرمت افراد که شامل منع سب، هجو، توهین، غیبت و نمیمه، سوءظن، تهمت و افتراء

۲- حفظ اطلاعات و اسرار شخصی که شامل منع تجسس، تحسس، و تفتیش می باشد.

۳- امنیت ملی که شامل منع افشای اسرار و خیانت، توطئه و توهین به مقدسات می باشد.

کلید واژه: آزادی، آزادی بیان، حریم خصوصی، فقه و حقوق، محدودیتهای آزادی بیان.

مقدمه :

آزادی بیان یکی از مهمترین ابعاد آزادی است که با اشکال دیگر آزادی بی ارتباط نیست. آزادی بیان مفهوم موسع از آزادی سخن گفتن دارد و شامل طرقي است که بتوان با آن اندیشه‌ی خود را اعم از فرآورده‌های عقلی، هنری، کلامی و تجملات حامی نظرات و خواسته‌های جمعی به دیگران منتقل کرد. و از حیث انگیزه‌ی ابراز، شامل ۱- پیشنهاد کردن ۲- آزادی مخالفت کردن می‌باشد. گرچه دقیقاً حد فاصلی بین آزادی پیشنهاد کردن و آزادی مخالفت کردن قابل تصور نیست، چرا که هر پیشنهادی در واقع یک شق مخالفت می‌باشد. این نوع آزادی یک حق طبیعی است که از دست دادن آن با از دست دادن گوهر وجود آدمی ملازمه دارد. به گونه‌ای که برخی آن را غایت بالذات دانسته و ارزش نهایی تلقی کرده‌اند و البته برخی هم با توجه به آثار حاصله از آن دارای ارزش و اعتبار می‌دانند.

به هر دلیل هیچ کس در ارزش و جایگاه آزادی بیان در زندگی فردی و اجتماعی بشر شکی ندارد اما بسیار پیش می‌آید که اعمال این حق با مصالح فرد و جامعه در تضاد قرار می‌گیرد. گاه دیده می‌شود که بهره‌گیری از این حق امنیت یک جامعه را مختل می‌سازد. بنیانهای اعتقادی آن را تخریب و حریم خصوصی افراد را مورد تعدی و تجاوز قرار می‌دهد. اینجاست که برخی مکتب‌ها یا حکومت‌ها شتابزده عمل نموده و برای دور نگه داشتن جامعه از این گونه آسیب‌ها اصل آزادی بیان را منکر می‌شوند و اجتماع را از آن هم آثار بی‌دلیل آن محروم می‌نمایند. اعمال این آزادی به صورت مطلق جامعه را به هرج و مرج می‌کشاند و حتی خود آزادی را به خطر می‌اندازد و نفی مطلق آن نیز حیات انسانی بشر را به مخاطره می‌کشاند.

وقتی سخن از آزادی بیان به میان می‌آید در حقیقت سخن از تبیین مرزهای آزادی بیان می‌باشد و آن چیزی نیست جز بیان محدودیت‌هایی که حافظ مصالح اساسی و امنیت جامعه و حریم خصوصی افراد است. عدم دقت در تبیین این محدودیت‌ها و نیز عدم اجرای درست آنها می‌تواند جامعه را از حالت تعادل خارج نموده و آن را یا گرفتار هرج و مرج و یا محرومیت از حقوق طبیعی خود نماید.

حریم خصوصی هم به عنوان یکی از مصادیق بارز حقوق بشر است که نه تنها در قوانین داخلی کشورهای مختلف بلکه در اسناد بین‌المللی نیز طی اعلامیه‌ها و میثاق‌های بین‌المللی تأکید جدی بر آن شده است. در اعلامیه حقوق بشر سال ۱۹۴۸ در ماده ۱۲، شرافت، حیثیت و اسم و رسم اشخاص مصون از تعرض شناخته شده است، در حال حاضر اکثر قوانین اساسی ملل جهان احترام به حریم خصوصی افراد مانند آزادی تن را حق طبیعی و قانونی افراد شناخته و تعرض به آن بر طبق قانون به عناوین مجرمانه ممنوع می‌باشد.

به همین مناسبت در اصل ۲۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در مقام مصونیت افراد می‌گوید حیثیت ، جان ، مال ، حقوق ، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند.

به هر ترتیب آنچه از مجموع احکام و نظامات بشری بر می‌آید، این است که ورود غیر قانونی به حریم خصوصی افراد ممنوع است و افراد ملت از این حق برخوردارند و هیچ کس بدون علت حق تعرض به زندگی خصوصی افراد و شخصیت معنوی آنها را ندارد.

فصل اول

کلیات

بخش اول : طرح تحقیق

۱-۱-۱- بیان مساله

یکی از حقوق افراد بشر طبق دین مبین اسلام و قوانین اساسی حفظ حریم خصوصی افراد توسط حکومتها و افراد دیگر است. در مورد اهمیت موضوع محدودیت های آزادی بیان حقیقت آن است که آزادی بیان به عنوان یکی از مهمترین آزادیهای انسان و تجلی گر و نمود بیرونی آزادیهای دیگر مثل آزادی اجتماعی، آزادی مذهب، آزادی سیاسی، وتشکیل احزاب و گروهها می باشد. این نوع آزادی یک حق طبیعی است که از دست دادن آن با از دست دادن گوهر وجود آدمی ملازمه دارد. به گونه ای که برخی آن را غایت بالذات دانسته و ارزش نهایی تلقی کرده اند و البته برخی هم با توجه به آثار حاصله از آن دارای ارزش و اعتبار می دانند. به هر دلیل هیچ کس در ارزش و جایگاه آزادی بیان در زندگی فردی و اجتماعی بشر شکی ندارد اما بسیار پیش می آید که اعمال این حق با مصالح فرد و جامعه در تضاد قرار می گیرد. گاه دیده می شود که بهره گیری از این حق امنیت یک جامعه را مختل می سازد، بنیانهای اعتقادی آن را تخریب و حریم خصوصی افراد را مورد تعدی و تجاوز قرار می دهد. اینجاست که برخی مکتب ها شتابزده عمل نموده و برای دور نگه داشتن جامعه از اینگونه آسیب ها اصل آزادی بیان را منکر می شوند و اجتماع را از آن همه آثار بی دلیل آن محروم می نمایند. اعمال این آزادی به صورت مطلق جامعه را به هرج و مرج می کشاند و حتی خود آزادی را به خطر می اندازد و نفی مطلق جامعه را به هرج و مرج می کشاند و نفی مطلق آن نیز حیات انسانی بشر را به مخاطره می کشاند. اینجاست که ادیان مکاتب بشری و حکومت ها به صحنه می آیند تا با تبیین دقیق مرزهای این نوع آزادی ضمن حفظ آن از نتایج ناگوارش جامعه را در امان بدارند. وقتی سخن از محدودیت های آزادی بیان به میان می آید آن چیزی نیست جز محدودیت هایی که حافظ مصالح اساسی و امنیت جامعه و حریم خصوصی افراد است.

اگر پذیرفته باشیم که باید محدودیت هایی در آزادی بیان تبیین و اعمال شود با این سوال مواجه می شویم که این محدودیت ها کدامند و مبانی آنها چیست؟

۱-۱-۲- ضرورت بحث و اهداف تحقیق

هدف این پژوهش آن است که در خصوص حریم خصوصی و آزادی بیان و محدودیت هایی که باید بر آن حاکم باشد به بحث و بررسی بنشیند و آنچه در کتب فقهی در این زمینه

یافت می شود را با ادبیاتی جدید بیان کند ، به گونه ای که امکان مقایسه دیدگاه اسلام را با دیگر نظام های حقوقی دنیا فراهم آورد و راه را برای تعامل فکری با دیگران هموار سازد . البته کشف مبانی حریم خصوصی از میان منابعی چون کتاب ، سنت و عقل یعنی یافتن تکیه گاه های مطمئن برای دفاع از احکامی که در این فرضیه صادر می شود ، که اصلی ترین هدف به حساب می آید.

۱-۱-۳- پیشینه تحقیق:

طرح مساله آزادی بیان و محدودیت های آن و حریم خصوصی از سوی فقها تحت همین عنوان صورت نگرفته است و اخیراً و عمدتاً بعد از انقلاب اسلامی ایران این موضوع مورد اهتمام دین پژوهان دین و سیاست قرار گرفته است و آثاری چند به رشته تحریر به صورت جداگانه در هر موضوع به رشته تحریر در آمده است . اما در حوزه حقوق موضوعه مساله آزادی بیان و حریم خصوصی رami توان در دو جا مشاهده کرد . یکی در بحث حقوق بشر است که آزادی بیان به عنوان یک حق و یک اصل پذیرفته شده است . و دیگر در حقوق اساسی که به مبانی آن اشاره کرده اند . بنابراین این موضوع به گونه ایی پراکنده سابقه پژوهش دارد و کتب فقهی و حقوقی چندان خالی از این موضوع نیستند ، و حقوقدانان و استادان عزیز کشورمان در این زمینه پژوهشهایی را به عمل آورده اند .

۱-۱-۴- روش تحقیق :

روش تحقیق و مطالعه در اجرای پژوهش حاضر توصیفی ، تحلیلی می باشد که از شیوه گردآوری اطلاعات اسنادی و مطالعات کتابخانه ای بهره می برد و در روند آن تلاش شده از منابع موجود اعم از کتب فقهی - حقوقی ، مقالات و نظرات و آراء حقوق دانان و استفاده شود . و گردآوری اطلاعات لازم پس از فیش برداری و جمع آوری اطلاعات مورد نیاز داده ها و اطلاعات دسته بندی و ساماندهی شده است .

۱-۱-۵-سئوالات تحقیق :

- مهمترین سئوالاتی که می توان در این زمینه مطرح کرد و به آن پاسخ گفت عبارتند از :
- حریم خصوصی چیست و جایگاه آن در فقه اسلامی و حقوق موضوعه کدام است؟
 - آزادی بیان چیست و جایگاه آن در فقه اسلامی و حقوق موضوعه کدام است؟
 - محدودیتهای آزادی بیان در حریم خصوصی در حوزه فقه و حقوق کدامند؟

۱-۱-۶-فرضیه های تحقیق:

۱- حریم خصوصی را به این صورت می توان تعریف کرد : قلمروی از زندگی هر فرد است که آن فرد نوعاً و عرفاً یا با اعلان قبلی ، انتظار دارد دیگران بدون رضایت وی به

اطلاعات راجع به آن قلمرو دسترسی نداشته باشند یا به آن قلمرو وارد نشوند یا به آن قلمرو نگاه یا نظارت نکنند یا به هر صورت دیگری وی را در آن قلمرو مورد تعرض قرار ندهند. منازل و اماکن خصوصی جسم افراد، اطلاعات شخصی و ارتباطات خصوصی از مهم ترین مصادیق حریم خصوصی هستند. ورود بدون اجازه به منازل و اماکن خصوصی، ایست و بازرسی های بدنی و تفتیش بدن، رهگیری انواع مکالمات و ارتباطات، دسترسی به اطلاعات شخصی، افشای مسائل خصوصی در جامعه، فضولی در امور دیگران و پاییدن افراد نیز از مهم ترین مصادیق اعمال نقض کننده حریم خصوصی محسوب می شوند.

در آیات متعددی از قرآن مجید بر رعایت جنبه ها و مصادیق حریم خصوصی اشخاص تاکید شده است. سنت پیامبر اکرم (ص) و ائمه اطهار و بهره مومنان نیز سرشار از توصیه هایی در اجتناب و پرهیز از ورود به حریم خصوصی است. فقهای امامیه با استناد به آیات، روایات، عقل و اجماع و زمینه ی مصادیق حریم خصوصی بحث نموده اند اما تحقیقات و بررسی های ایشان در مورد هر یک از مصادیق حریم خصوصی در ذیل یکی از ابواب سنتی فقه قرار گرفته است و بدین لحاظ، پراکندگی زیادی در این خصوص به وجود آمده است. که در ادامه به طور مفصل توضیح داده شده است.

۲) آزادی بیان در مفهوم اعم، قلمرو شمول وسیعی دارد. این آزادی در برگیرنده نوشته، کلام و هم چنین اعمال و حرکات فیزیکی اشخاص است که ممکن است مستلزم حمایت باشند. به عبارت دیگر، آزادی بیان از انتقال عقاید یا نظریات به شیوه های صرفاً فیزیکی نیز حمایت می کند، اما در معنای خاص، آزادی بیان به آزادی در بیان یا انتقال افکار و عقاید یا نظرات محدود می شود.

برخورداری از آزادی بیان یک حق قلمداد می شود. در سیر تاریخی تحول این حق مشاهده می شود که ابتدا از آن به، حق طبیعی و سپس حق اساسی و سرانجام حق بشری یاد شده است.

در قرآن کریم آزادی بیان هم برای مسلمانان و هم برای غیر مسلمانان، وظایف و دستورهایی را مقرر گردیده است که انجام هر کدام از آنها مستلزم وجود آزادی بیان است که بدون وجود آزادی بیان انجام چنین وظایفی امکانپذیر نیست.

۳. اعمال و استیفای حق آزادی بیان گاهی با حقوق دیگر فرد و اجتماع تعارض پیدا می کند. اینجاست که ادیان و حکومت ها برای حل این تعارض و حمایت از حقوق دیگر بر اساس اولویت بندی و تقدم و تاخر حقوق اقدام به محدود سازی آزادی بیان می نمایند. کلیه حقوق و مصلحت های زندگی بشر که در معارضه با استیفای حق آزادی بیان قرار می گیرند به سه دسته کلی تقسیم می شود. این سه حق یا مصلحت عبارتند از دین و اعتقادات افراد-حریم خصوصی و حرمت افراد و امنیت ملی.

در حفظ حیثیت و حرمت افراد به مواردی چون تهمت و افتراء، سب و هجو، غیبت و نمیمه، و سوءظن اشاره شده است. و در حفظ اطلاعات و اسرار شخصد به منع تجسس، تحسس و تفتیش پرداخته شده است و مبانی آن در فقه اسلامی و حقوق موضوعه تشریح شده است. و در امنیت ملی به مصادیقی چون افشای اسرار و خیانت، توطئه، توهین به مقدسات و اشاعه فحشا و منکرات اشاره شده است.

۱-۱-۷- کلید واژه های تحقیق

آزادی، آزادی بیان، حریم خصوصی، فقه و حقوق، محدودیتهای آزادی بیان.

۱-۱-۸- تقسیم بندی مطالب :

این پژوهش در ۴ فصل است که هر فصل دارای چند بخش می باشد و هر بخش خود دارای زیر شاخه هایی می باشد که فصل اول شامل کلیات است و دارای دو بخش است که بخش اول طرح تحقیق است و بخش دوم واژه شناسی و تعاریف می باشد. در فصل دوم اهمیت و جایگاه آزادی بیان را شامل می شود که خود شامل دو بخش است که بخش اول جایگاه آزادی بیان در علوم مختلف که خود شامل زیر مجموعه هایی می باشد و بخش دوم مبانی آزادی بیان را توضیح می دهد و فصل سوم که حریم خصوصی و مبانی و قلمرو می باشد دارای ۷ بخش است، بخش اول پیشینه حریم خصوصی، و بخش دوم مبانی حریم خصوصی و ادله آن در فقه امامیه و بخش سوم مبانی حریم خصوصی را در تئوری های کلاسیک حقوق، بخش چهارم قلمرو حریم خصوصی، بخش پنجم مصادیق حریم خصوصی، بخش ششم مداخله در حریم خصوصی، و بخش هفتم اصول حاکم بر مداخله در حریم خصوصی می باشد.

در فصل چهارم که در یک بخش است که محدودیت های آزادی بیان در حریم خصوصی را توضیح می دهد.

بخش دوم : واژه شناسی

۱-۲-۱- آزادی بیان

۱-۱-۲-۱- تعریف لغوی و اصطلاحی آزادی

در لغت نامه دهخدا آزادی به معنای عتق ، حریت ، خلاف بندگی ، رقیت و عبودیت ، ترک عمل و قدرت انتخاب آمده است . (دهخدا ، ۱۳۷۷ ، ۱۱۷).

معنای اصطلاحی آزادی :

آزادی وضع و موقعیتی است که اجبار جامعه و افراد را بر شخص به حداقل ممکن کاهش دهد . (بوشهری ، ۱۳۵۱ ، ۱۷۱).

بر اساس این تعریف شخص باید بر طبق تصمیمات خویش و برنامه ریزی که خود می نماید عمل و اقدام کند و حالت مخالف آن زمانی است که فرد به طور الزام آور و بدون برگشت تابع اراده فرد دیگر شود و بدون قید و شرط در فعل یا ترک فعل مجبور شود ، مانند بردگان که هیچ گونه اختیاری از خود نداشتند ، در اینجا آزادی یعنی مصون بودن از اراده ای مستبدانه دیگران و لذا این گونه ارتباط به رابطه انسانی با انسان دیگر بر می گردد و تجاوز به آن فقط از طریق اجباری که دیگران انجام می دارند صورت می گیرد .
واژه آزادی یکی از واژه هایی است که با توجه به دیدگاه های مختلف و نگاهی که از مناظر گوناگون به آن می نمایند به خاطر ماهیت ، دارای معانی گوناگون می باشد ، بر این اساس می گویند : آزادی عبارت از این است که فرد هر کاری را که صلاح بداند انجام دهد به شرط اینکه سبب صدمه به حقوق دیگران نشود . (صفا ، ۱۳۷۱ ، ۱۱۹).

نظر امام خمینی (ره) درباره آزادی

ایشان می فرمایند : آزادی یک مساله ای نیست که تعریف داشته باشد مردم عقیده شان آزاد است ، کسی الزامشان نمی کند که شما باید حتما این عقیده را داشته باشید ، الزام به شما نمی کند که باید این را انتخاب کنید و آزادی یک چیز واضحی است . (امام خمینی ره ، ۱۳۸۰ ، ص ۸۸)

۱-۲-۱-۲- تعریف بیان :

راغب اصفهانی درباره این واژه می نویسد:

بین : « یقال بان واستبان و تبیین ... و البیان ، الکشف عن الشی و هواعم من النطق مختص بالانسان ویسمی ما بین به بیاناً » (راغب اصفهانی ، ۱۴۰۴ ه.ق ، ۱۹۳)
هم چنین بیان در لغت به معنای آشکار کردن ، روشن ساختن ، هویدا ، ظاهر کردگی و سخن رسا و فصیح است که از باطن خبر دهد . (اسحاقی ، ۱۳۸۴ ، ۱۷۷).
در قاموس قرآن آمده است :